

Presidentti Kekkonen ja Loviisan ydinvoimala

Tarkastellessamme presidentti Urho Kekkonen osuutta Suomen ensimmäisen ydinvoimalan – tai atomivoimalan, kuten termi silloin kuului – hankintaprosessissa, kannattaa tuo runsaaksi kuudeksi vuodeksi venähtänyt ajanjakso jakaa kolmeen periodiin ja tarkastella Kekkonen osuutta kussakin niistä erikseen. Näin lähinnä siksi, että hänen roolinsa ja suhtautumistapansa muuttuivat eri vaiheissa.

Hankintaprosessin ensimmäisen vaiheen voidaan katsoa alkaneen IVO:n maaliskuussa 1964 tekemästä tutkimussopimuksesta Canadia General Electric Co:n kanssa. Yhtiön oli määrä selvittää 275 MW:n tehoisen raskasvesireaktorin teknistä soveltuvuutta Suomen oloihin. Tämän vaiheen päätepisteenä voidaan pitää IVO:n päätöstä 4.4.1967 luopua, valtioneuvoston kannan mukaisesti, voimalan hankinnasta siihen mennessä saatujen tarjousten pohjalta.

Tämän ensimmäisen jakson aikana Kekkonen joutui tekemisiin lähes yksinomaisesti vain Neuvostoliitosta ja Ruotsista tulleiden tarjousten kanssa. Ensi kerran hän törmäsi asiaan konkreettisesti 20.10.1965, kun suurlähettiläs A.E. Kovalev – Kekkonen päiväkirjatekstiä lainaten – ”esitti tarjouksen atomivoimalaitoksesta Imatran Voimalle”. Mitä ilmeisimmin kysymys oli presidentin informoimisesta jo tapahtuneesta.

Tarjouksen esitettyään Neuvostoliitto ei jäänyt odottelemaan. Ulkoministeri Ahti Karjalaisen vieraillessa Mosko-

vassa marraskuussa pääministeri A.N. Kosygin otti asian puheeksi ”painaen päälle”, kuten Karjalainen keskustelua kuvasi. Kuukautta myöhemmin Kosygin palasi asiaan Kekkonen epävirallisen vierailun aikana. Samalla hän ilmoitti Neuvostoliiton olevan valmis osallistumaan Suomen rautateiden sähköistämiseen. Kekkonen ei kuitenkaan lämmennyt kummallekaan tarjoukselle eikä antautunut edes keskusteluun niistä.

Neuvostojohto palasi asiaan Kosyginin 13.6.1966 alkaneella virallisella Suomen-vierailulla. Asiassa tällä välin tapahtuneet käänteet olivat saaneet aikaan sen, että voimala oli muuttumassa Moskovalle arvovaltakysymykseksi. IVO oli minkään muun instituution kanssa neuvottelematta pudottanut neuvostotarjouksen loppukierrokselta, minkä vuoksi Moskova pyrki kaikin keinoin pitämään sen mukana kilvassa. Tässä vaiheessa suomalaisten suhtautumisessa alkoi erottua kaksi erilaista linjaa: IVO:n neuvostoliittolaiset negligoiva asenne sekä toisaalta Karjalaisen ja kauppa- ja teollisuusministeri Olavi Salosen kanta, jonka mukaan neuvostoliittolaisten ja kilpailusta niin ikään pudonneiden ruotsalaisten tuli sallia tarkistaa tarjoustaan, jolloin niille avautuisi vielä mahdollisuus päästä kilvan loppukierrokselle. Vaikuttaa siltä, että Karjalainen halusi pitää neuvostoliittolaiset mukana joka tapauksessa.

Tällä linjallaan Karjalainen jatkoi kesäkuuisissa neuvotteluissa Kosyginin kanssa. Asia ei yhtä kaikki nytkähtänyt eteenpäin, koska Kekkonen ei edelleenkään suostunut kommentoimaan koko voimala-asiaa sanallakaan. Keskustelu antoi kuitenkin aavistaa Neuvostoliiton olevan valmis merkittäviinkin myönn-

tyksiin vain pysyäkseen kilvassa mukana. Kosygin mm. vihjaisi mahdollisuuden toimittaa Suomelle myös ydinvoimalan tarvitsema polttoaine.

Elokuun lopulla 1966 Kekkonen matkusti lomamatkalle Neuvostoliittoon. Mustanmeren rannoilta IVO:n toimitusjohtajalle Heikki Lehtoselle saapunut tervehdyskortti johti yhtiössä pitkälle meneviin johtopäätöksiin siitä, että laitehankinnoista oli ilmeisesti jo keskusteltu. Johtopäätös oli väärä ja johtui epäilemättä siitä, ettei IVO:ssa tunnettu Kekkonen tapaa lähettää matkoiltaan jopa satakunta postikorttia alati vaihtuvan osoitelistan mukaan. Tosiasiassa lomamatkan aikana ei kajottu voimakysymykseen lainkaan.

Syksyn 1966 ja alkuvuoden 1967 aikana neuvostoliittolaiset parantelivat toistuvasti tarjoustaan ja korostivat valmiuttaan toimittaa voimala halvemmalla kuin muut luvaten lisäksi taata sen polttoainehuollon. Vastikkeeksi lupailtiin myös merkittäviä vastaostoja. Ulkomaankauppaministeri N.S. Patolitshev puhui mm. kahdesta paperitehtaasta.

Maaliskuussa 1967 Kovalev saapui Tamminiemeen tuomaan hallituksensa selväsanaisen varoituksen:

”Neuvostoliiton hallitus on sitä mieltä, että ei ole toivottavaa, että atomivoimalaitoksen rakentaminen Suomessa suoritettaisiin Yhdysvaltojen, Länsi-Saksan tai jonkin muun läntisen maan yhtiöiden toimesta, ottaen huomioon, että neuvostoliittolaisten järjestöjen ehdotus atomivoimalaitoksen rakentamisesta ei eroa oleellisesti länsimaiden taholta esitetyistä tarjouksista ja on täysin kilpailukykyinen. Ei ole toivottavaa, että atomipolttoainetta Suomeen tuodaan länsimaista.”

Kekkonen ei tälläkään kerralla kommentoinut ilmoitusta sanallakaan, mutta pyysi suurlähettilästä välittämään sen pääministeri Rafael Paasiolle.

Summa summarum voidaan todeta, että Kekkonen pysytteli tämän ensimmäisen vaiheen aikana korostetusti takalalla ja vältti erityisesti antamasta sen paremmin neuvostoliittolaisille kuin suomalaisillekaan pienintäkään vihjettä siitä, että hän suhtautuisi myötäsukaisesti Moskovan yhä edullisemmiksi muuttuviin tarjouksiin. Sen sijaan hän ei salannut sitä, että oli kallistumassa toiseen ilmansuuntaan. Hän oli saanut maaliskuussa 1967 vanhalta ystävältään Marcus Wallenbergilta muistion, joka tähtäsi ydinvoimalatilauksen luisumiseen ASEA-Atomille. Myös Wallenberg käytti houkuttimena vastaostoja sekä teollisia sijoituksia Suomeen. Hän viittasi myös mahdollisuuteen pyyhkiä kaupan yhteydessä pois osa Suomen sotavelasta Ruotsille.

”Eikö tällä pohjalla pääse eteenpäin”, Kekkonen kirjoitti päiväkirjaansa heti muistion luettuaan. Kolme päivää myöhemmin hän kutsui valtiovarainministeri Mauno Koiviston luokseen ja totesi yksiselitteisesti suhtautuvansa ”sympaattisesti” ASEA:n hyväksymiseen, koska siihen sisältyy ”lisäetuja Suomen teollisuudelle”. Hän antoi Koivistolle ohjeet ryhtyä tältä pohjalta hoitamaan sotavelkakysymystä. Idästä tulleesta tarjouksesta Kekkonen totesi samassa yhteydessä Koivistolle, ”ettei Neuvostoliittoa tarvitse ottaa poliittisista syistä, jos muut ovat sitä vastaan”. Tällöin Koivisto ehdotti, että Neuvostoliitolta tilattaisiin korvikkeeksi sähköveturit, minkä Kekkonen olikin valmis – nimenomaan hintasyistä – hyväksymään.

Kun Ruotsin pääministeri Tage Erlander kävi huhtikuussa 1967 Suomessa, asia oli uudelleen esillä ja silloin sovittiin, että Koivisto hoitaa asiaa eteenpäin yhdessä ruotsalaisen virkaveljensä kanssa. Tässä vaiheessa Paasion hallitus päätti puhaltaa tarjouskilpailun poikki.

Voimalakilvan toisen kierroksen voidaan katsoa käynnistyneen vielä samana keväänä, kun neuvostoliittolaiset ottivat asian esille edellisenä vuonna perustetussa hallitusten välisessä taloudellisessa yhteistyökomissiossa. Komissio ryhtyi tutkimaan yhteistyömahdollisuuksia atomienenergian rauhanomaisen käytön alalla ja perusti sitä varten jopa erityisen työryhmän. Samoihin aikoihin Suomen Atomiteollisuusryhmä ryhtyi selvittämään reaktorilaitoksen valmistamista yhteistoiminnassa ulkomaisten toimittajien kanssa. Tässä tarkoituksessa se solmi yhteydet ASEA:an ja brittiläiseen UKAEA:an. Yhteydenpitoa ulkomaisiin toimittajiin hoidettiin koordinoimatta, mikä johti lopulta sekavaan tilanteeseen, jossa ruotsalaiset, neuvostoliittolaiset ja britit eivät tuntuneet tietävän omaa asemaansa kokonaiskuviossa eivätkä liioin sitä, mitä niiltä edellytettiin. Tämä johti ongelmallisiin väärinkäsityksiin, joita seuraava, Koiviston hallitus myöhemmin terävästi kritikoiti.

Kesällä 1967 lähtökohtana näyttää olleen, että Suomi rakentaisi voimalan omissa nimissään, mutta tilaisi tietyt osat ulkomaisilta toimittajilta, mahdollisesti useammaltakin. Kukaan vain ei tuntunut tietävän, mitä kunkin osapuolen kanssa oli jo sovittu. Kilpailusta ei vielä tässä vaiheessa ollut kysymys, mutta asetelma muuttui pian sellaiseksi.

Kesän aikana paljastui, että neuvos-

toliittolaiset olivat valmiit paloittelemaan ydinvoimalaprojektin osiin ja hyväksymään osan toimituksista myösmuista maista – sillä edellytyksellä, että suomalaiset toimisivat pääurakoitsijoina. Polttoainetoimitukset haluttiin kuitenkin omia Neuvostoliitolle plutoniumriskin vuoksi. Heinäkuun lopulla 1967 v.a. asiainhoitaja G.N. Farafonov toi Tamminiemeen hallituksen viestin. Sen mukaan ”länsimaisten firmojen osallistumista ydinvoimalan atomiosan rakentamiseen pidettiin epäsuotavana”. Siksi neuvostoliittolaiset olivat valmiit toimittamaan laitoksen ”atomilaitteet ja lämpöä tuottavat elementit”. Turbiinien, generaattorien ja niihin liittyvien laitteiden osalta oltiin taipuvaisia suostumaan siihen, että ruotsalaiset toimittaisivat ne.

Kekkonen ei ottanut kantaa Farafonovin esittämään. Vieraillessaan Ruotsissa kesäkuun puolivälissä hän oli saanut samankaltaisen ehdotuksen Wallenbergiltä. Kun IVO oli luopunut ’avaimet käteen’ -tilauksesta, ASEA oli vastaavasti korjannut omaa tarjoustaan ja esitti nyt ratkaisua, missä se olisi pitkälle vastannut reaktoriosan ja polttoainesauvojen toimittamisesta; toisin sanoen samasta, mitä neuvostoliittolaiset havittelivat itselleen. Asiasta Wallenbergin kanssa keskustellessaan Kekkonen totesi pitävänsä uutta ehdotusta ensimmäistä parempana. Vierailun jälkikatona Ruotsin hallitus esitti valtiopäiville, että Suomen sodanaikaisesta lainasta pyyhittäisiin pois 100 miljoonaa kruunua. Päätöksen yhteyttä Suomen ydinvoimalahankkeisiin ei luonnollisesti paljastettu suurelle yleisölle.

Kun Erlander elokuussa 1967 vieraili Suomessa, Kekkonen oli edelleen ASEA-

vaihtoehdon kannalla ja jopa kehotti Erlanderia kertomaan lehtimiehille, että Suomen presidentti oli ottanut esille ydinvoimalan ja ASEA:n ja että asiasta oli käyty ”informatiivinen keskustelu”. Erlander noudatti kehotusta, joka oli hänelle lähestyvien vaalien vuoksi kovin mieleinen.

Syksyn kuluessa Kekkonen näyttää kuitenkin vähitellen alkaneen kallistua sille kannalle, että ehkä neuvostoliittolaisetkin kannattaisi kytkeä mukaan. Kirjoittaessaan asiasta ministeri Saloselle hän perusteli näkemystään sillä, että senkaltainen ratkaisu hyödyttäisi vastaisuudessa Suomen clearing-pohjaista idänkauppaa. Vaikuttaa siltä, että Kekkonen haaveili tässä vaiheessa jonkinlaisesta suomalais-ruotsalais-neuvostoliittolaisesta yhteisprojektista määrittelemättä kuitenkaan tarkemmin, kuka mistäkin osuudesta vastaisi. Tällä kannalla hän näyttää pysyneen koko vuoden 1968 alun, jolloin hanke alkoi uudelleen jäytää Suomen idänsuhteita. Silloin Kekkonen oli kuitenkin niin kiinni presidentinvaalikamppailussa, ettei hänellä ollut mahdollisuutta syventyä asiaan. Hänellä oli kuva siitä, että hanke oli ”pahasti levällään”, mutta sen vaiheista – yksityiskohdista puhumattakaan – hän oli täysin tietämätön. Kuvaava on hänen päiväkirjamerkintänsä keväältä 1968: onkohan atomivoimalasiassa jotakin tapahtunut?

Tätä taustaa vasten akateemikko Erkki Laurilan myöhempi väite, että Kekkonen olisi vedonnut häneen keväällä ja pyytänyt häntä taivuttelemaan IVO:n neuvostotarjouksen kannalle, ei tunnu uskottavalta. Ei senkään vuoksi, että muistiinpanoja yleensä harrastamaton Laurila esitti tämän muistikuvansa vas-

ta 23 vuotta väitetyn tapahtuman jälkeen.

Kevään mittaan voimatarjouksia tehneet ryhtyivät painostamaan suomalaisia. Hillityimpiä olivat ruotsalaiset. Muiden osalta hyvän kuvan antaa Ruotsin silloisen Helsingin-suurlähettilään raportti: ”Muutoin sai Helsingiä kierrellessään vaikutelman, että englantilaiset olivat pelanneet ylettömän kovaa peliä. Jos venäläiset olivat houkuttelleet, niin englantilaiset olivat uhkailleet.” Ero saattoi johtua siitä, etteivät neuvostoliittolaiset mieltäneet tilannetta kilpailuksi. Heidän osaltaan hanke olikäynnistynyt taloudellisessa yhteistyökomissiossa, ja he katsoivat sen näin ollen liittyvän bilateraali-kaupan piiriin. Saman käsityksen mukaan toteuttaminen oli kiinni enää riittävän edullisiksi koettujen kauppaehtojen löytymisestä. Kun heille siten selvisi, että IVO oli rakentanut hankkeesta kilpailun ja että se ajoi voimakkaasti brittiläisen UKAEA:n tarjouksen hyväksymistä taloudellisesti edullisimpana ratkaisuna, suomalaisia ryhdyttiin painostamaan ankarasti. Ensimmäisenä sen sai kokea suurimman puolueen, SDP:n johto, joka Moskovassa vieraillessaan joutui pääsihteeri L.I. Brezhnevin ”puhutteluun”.

Kesäkuun alussa 1968 käännettiin myös Kekkonen puoleen. Suomessa vierailnut ministeri Patolitshev syytti suurin sanoin, että suomalaisten haluttomuus neuvotella ydinvoimalasta ja sähkövetureista johtui siitä, ettei haluttu käydä kauppaa Neuvostoliiton kanssa. Viimeisenä oljenkortena vedottiin presidenttiin: Moskovassa luotetaan siihen, että Te hoidatte asian. Patolitshev sai kuitenkin poistua tyhjin toimin.

Kekkonen totesi ainoastaan, ettei hän ollut riittävästi perehtynyt kumpaankaan esillä olleeseen asiaan. Hän lupasi kuitenkin paneutua niihin.

Kekkonen neuvottelikin atomivoimalasta Koiviston hallituksen kauppaja ja teollisuusministerin Väinö Leskisen ja IVO:n hallintoneuvoston puheenjohtajana toimivan oikeusministeri Aarre Simosen kanssa. Ministerit asettuivat IVO:n tueksi ja UKAEA-tarjouksen kannalle, minkä kuultuaan Kekkonen kehotti heitä esittämään näkemyksensä suoraan Patolitsheville. Näin tapahtuikin. Tehtaankadulta palattuaan ministerit kertoivat, että Patolitshevia oli vaikea saada uskomaan, että Neuvostoliiton tarjous oli todella niin paljon brittiläistä kalliimpi, kuten suomalaiset väittivät. Epäluulojen hälventämiseksi Kekkonen, Leskinen ja Simonen sopivat, että neuvostoliittolaiset saisivat lähettää asiantuntijaryhmän Suomeen varmistumaan siitä, että esitetyt laskelmat pitivät paikkansa. Kekkonen toteaa asiasta päiväkirjassaan 11.6.1968 seuraavasti: ”Sovittiin, että NI:sta tulee eksperttiryhmä tutkimaan, ovatko tiedot (<neuvostoliittolaisten> 32% <korkeammasta hinnasta>) oikeat. Saavat kaiken materiaalin...”

Vain pari päivää myöhemmin Kekkonen matkusti vierailulle Neuvostoliittoon. Atomivoimalatilauksesta tuli vierailun aikana käytyjen keskustelujen varsinainen koetinkivi. Kekkosella oli mukanaan IVO:ssa laadittu muistio. Sen pohjalta hän totesi, että Neuvostoliiton tarjous oli lähes kolmanneksen kalliimpi kuin edullisin UKAEA:n ja ettei se silloisessa muodossaan edes vastannut Suomen turvallisuusvaatimuksia. Näin hän asettui Helsingissä valmistellun tar-

jouksen kannalle: reaktorin toimittaisi halvin tarjoaja UKAEA ja polttoaineen sekä mahdollisesti kysymykseen tulevan raskaan veden Neuvostoliitto. Kosygin tyrmäsi ehdotuksen välittömästi epärealistisena. Asian saaman käänteen johdosta Kekkonen ei pystynyt jatkamaan keskustelua. Hän totesi ainoastaan, että mikäli neuvostoliittolaiset epäilivät laskelmia, he voisivat lähettää asiantuntijaryhmän Helsinkiin tarkistamaan, että väite brittitarjouksen huomattavasta edullisuudesta piti todella paikkansa. IVO tulisi luovuttamaan ryhmälle kilpailussa ”tarjousten edellyttämät tiedot”. Kekkonen toisin sanoen palasi siihen, mistä oli ollut puhetta Leskisen ja Simosen kanssa, ja minkä myös pääministeri Koivisto oli sittemmin hyväksynyt.

Kosygin tarttui tarjoukseen ja vakuutti samalla, ettei Neuvostoliitto tulisi toimittamaan laitosta, jonka sähkö olisi kalliimpaa kuin sen kilpailijoiden. Näin Kosygin jo ennakoii tarjouksen hinnan alentamista. Tässä vaiheessa Kekkonen ei selvästikään halunnut lähteä vetämään mitään itsenäistä linjaa, vaan oli yhteydessä Helsinkiin: Koivistoon, Karjalaiseen, Leskiseen ja Simoseen. Hänen saamansa vastaus ei millään tavoin muuttanut tilannetta. Häntä kannustettiin edelleen etsimään ratkaisua, jossa Neuvostoliitto tavalla tai toisella vastaisi länneistä tilattavan laitoksen polttoainehuollosta. Kosygin tyrmäsi kuitenkin uudetkin yritykset epärealistisina, ja kotimaahan palattuaan presidentti totesikin avainministereille, ettei kaavaillusta yhteisprojektista tulisi mitään: Neuvostoliitto ei tulisi myymään polttoainetta läntiseen reaktoriin.

Varaulkomaankauppaministeri V.S.

Alhimovin johtama delegaatio saapui jo heinäkuun alussa 1968 Helsinkiin tarkistamaan brittitarjouksen edullisuutta. Tunnelma kiristyi heti ensimmäisessä neuvottelussa, kun IVO:n johto kieltäytyi vastaamasta esitettyihin kysymyksiin. Vieraat eivät saaneetkaan käyttöönsä sellaista materiaalia, josta he olisivat voineet itse laskea brittitarjouksen edullisuuden. Asenteiden kärjistyessä Suomen talouspiireistä ja Tehtaankadulta käännettiin Kekkosen puoleen. Niin teki myös lomansa keskeyttänyt pääministeri Koivisto. Kekkonen piti IVO:n johdon omaksumaa linjaa ”skandaalimaisena”: olihan hän antanut lupauksensa Moskovassa ”hallituksen valtuuttamana”. Mielipiteestään ja esitetyistä vetoomuksista huolimatta hän ei kuitenkaan puuttunut asiaan, vaan korosti sen kuuluvan KTM:lle. Leskinen soittikin hänelle myöhemmin ja ilmoitti vastaavansa siitä, että ”se, minkä vuoksi valtuuskunta saapui, toteutetaan”.

Mitä sen jälkeen tapahtui, on asiakirjalähteiden valossa jossakin määrin epäselvää. Karjalaisen mukaan neuvostoliittolaisille ei näytetty tarjouspapereita, vaan Leskinen kertoi heille ”sellaisia tunnuslukuja”, joiden perusteella nämä saattoivat laskea suomalaisten puhuneen totta. Kysymyksessä saattoivat olla ne ”kuhunkin tarjoukseen kohdistuvat vertailulaskelmat”, joihin Leskinen oli viitannut jo Kekkoselle Moskovaan lähettämässään sähkeessä. Koiviston muistikuvat tapahtuneesta ovat samanlaiset kuin Karjalaisen, ja hän pitää mahdollisena ajatustakin, että hallituksen piiristä olisi lähdetty paljastamaan luottamuksellisia tarjouksia ulkopuolisille. Eikä neuvostovaltuus-

kunnallekaan tässä vaiheessa ollut enää tärkeää se, mitä kerrottiin, kunhan sitä vain informoitiin sen verran, että se pääsi lyömään pöytään vastatarjouksensa, jonka esittämiseksi oli vain etsitty tilaisuutta.

Neuvostoliiton uusin tarjous oli nyt kiistatta edullisin. Tämän totesivat Kekkoselle sekä Koivisto että Simonen. Samaa tulokseen tultiin UM:ssä. Tältä pohjalta Kekkonen sopi Koiviston ja Simosen kanssa, että myös briteille ja ruotsalaisille suotaisiin tilaisuus vielä lisätarjouksen esittämiseen. Jo seuraavana päivänä hallituksen piirissä päädyttiin kuitenkin toisenlaiseen ratkaisuun, ja 25.7.1968 valtioneuvosto päätti, että neuvottelut IVO:lle tehdyistä tarjouksista tuli lopettaa ja että voimalan hankkimisesta ”sanottujen tarjousten pohjalta luovutaan”. Asiaa ei alistettu ennalta Kekkoselle, vaan hallitus teki ratkaisunsa itsenäisesti, ja ”presidentti tuli hallituksen linjalle”, kuten Koivisto tapahtunutta kuvaa.

Näin päättyi voimalakilvan toinen vaihe. Vaikka Kekkosen sen aikana vedottiinkin eri yhteyksissä, hänellä oli kuitenkin voimalakysymyksessä edelleen toissijainen rooli; ohjat pysyivät hallituksella, jonka kantoja presidentti myötäili – ja tarvittaessa tuki. Näin siitä huolimatta, vaikka Kekkosen kauppapoliittinen rooli oli hänen toisen presidenttikautensa aikana selvästi aktivoitunut ja vaikka hänestä nimenomaan idänkaupan alueella oli tullut yhä keskeisempi vaikuttaja. Osin tähän olivat syynä olleet idänkaupan vaikeuksista kärsivän vientiteollisuuden vetoamukset. Tärkein motiivi oli kuitenkin ollut poliittinen: Kekkonen uskoi, että jos Neuvostoliitto tulisi pitkäksi ajaksi sidotuksi

Suomesta tapahtuviin toimituksiin ja kokisi maiden välisen kaupan hyödyttävän myös omia taloudellisia etujaan, se vähentäisi sen alttiutta nostaa ongelmia poliittisissa kysymyksissä.

Vielä syksyllä 1968 Suomessa eläteltiin toivoa, että Neuvostoliitto suostuisi sittenkin, vastoin aiempia ilmoituksiaan, myymään rikastettua uraania myös muualta kuin Neuvostoliitosta hankittuun reaktoriin. Siksi Kekkonen päätti ottaa asian esille vielä kerran Hiittisissä, jonne Kosygin saapui häntä lepyttelemään Tshekkoslovakian valtuuksen aikaansaamasta mielenkuohusta. Vaikka Kosyginin asenne muutoin oli presidenttiä kaikin tavoin hyvittelevä, pysyi hän tässä kysymyksessä entisellä kannallaan: ”Neuvostoliitto ei tule myymään rikastettua uraania ulkomaille muuta kuin siinä tapauksessa, että Neuvostoliitto on mukana siinä ydinvoimalassa, jota varten rikastettu uraani myydään.” Nyt Kekkonenkin vihdoinkin uskoi, että tämä oli Moskovan viimeinen sana.

Voimalahankinnan kolmannessa ja viimeisessä vaiheessa Kekkonen jäi vielä selkeämmin taustalle, ja koko hanke yhä korostetummin hallituksen käsiin. Se nytkähti konkreettisesti eteenpäin pääministeri Koiviston loka-marraskuussa 1968 suorittaman Neuvostoliiton-vierailun aikana. Koiviston neuvottelupöydässä esittämästä pääministeri Kosygin teki sen johtopäätöksen, että voimalatilaus Neuvostoliitosta oli jo varma. Vaikutelma vain vahvistui, kun Koivisto yhtyi Kosyginin toivomukseen, että vielä avoimet – muun muassa voimalan turvallisuuteen liittyvät – kysymykset saataisiin maiden välisissä neuvotteluissa nopeasti selvitettyiksi.

Tässä vaiheessa Koivisto nousi eittä-

mättä koko hankkeen avainhenkilöksi. Sen hän itsekkin tunnusti toteamalla olevansa asiasta parhaiten informoitu. Jo ennen vierailuaan hän oli selvästi indikoinut pitävänsä Moskovasta tullutta tarjousta edullisimpana ennen muuta siihen kytkeytyvän polttoainehuollon vuoksi. Vielä edullisemmaksi se näytti muuttuvan, kun Neuvostoliitto välitti Suomen hallitukselle lupauksen erittäin edullisista lainajärjestelyistä sekä suurista paperikone- ja jäänsärkijätalauksista voimalakaupan seurauksina. Atomi-voimalatilauksesta oli siis selvästi tullut Neuvostoliitolle arvovaltakysymys, ja se oli tilauksen saadakseen valmis pitkälle meneviin myönnytyksiin.

Vierailulta palattuaan Koivisto paljasti Ison-Britannian suurlähettiläälle, että todennäköisesti voimala tulotaisiin tilaamaan Neuvostoliitosta ja myöhemmin toinen Ruotsista. Tuohtunut Karjalainen ei hyväksynyt hallituksen päätösten edelle rientämistä, vaan kanteli kuulemastaan Kekkoselle, joka tämäkin katsoi pääministerin kiiruhtaneen ratkaisujen edelle.

Vuodenvaihdetta 1968–1969 lähesyttävässä alkoi joka tapauksessa vaikuttaa ilmeiseltä, että voimalatilaus oli luisumassa Neuvostoliittoon. SDP:n puheenjohtaja Paasio ehdotti jo 7. marraskuuta periaatekannanottoa asiasta. Ministeri Paavo Aitio puolestaan kertoi SKDL:n eduskuntaryhmälle, että ”yleinen mielipide on se, että atomivoimala tilataan Neuvostoliitosta”. Samoihin aikoihin asian luotsaaminen siirtyi yhä selvemmin kauppa- ja teollisuusministeri Leskisen käsiin Koiviston keskittyessä Nordek-kysymykseen. Eikä Leskinen salannut preferenssejään – julkisuudessaakaan.

Kekkosen valmistautuessa vierailulle Neuvostoliittoon keväällä 1969 Leskinen kääntyi hänen puoleensa kirjeellä. Siinä hän totesi – aivan kuten Koivisto jo aiemmin – että voimalahanke oli pidettävä kaikilta osin tiukasti hallituksen käsissä. Leskinen päätti kirjeensä konkreettiseen ehdotukseen: hallituksen oli tehtävä periaatepäätös hankintaneuvottelujen aloittamisesta Neuvostoliiton kanssa. Kun Leskinen vaati ehdotukseensa kannanottoa, Kekkonen keskusteli asiasta Koivisto kanssa, joka ilmoitti tukevansa Leskisen aloitetta. Näin ollen ei presidenttikään nähnyt enää mitään syytä asettua poikkitelein.

Voimala-asia oli nyt tiukasti hallituksen käsissä ja presidentti lähinnä seurasi tapahtumia syrjästä. Hänen asemaansa kuvaa hyvin toukokuinen vierailu Leningradiin, jolloin neuvostojohto ei sanallakaan puuttunut atomivoimalakysymykseen. Kekkonen itse kosketteli asiaa vain sen verran, että totesi Kosyginille asian olevan edelleen hallituksessa ja ettei sen kannasta ollut vielä tietoa.

Kuvaavaa on, että samaan aikaan lomamatkalla Neuvostoliitossa olleen Paasion kanssa neuvostojohto kyllä keskusteli voimala-asiasta. Eikä suurimman hallituspuolueen kanta tuottanutkaan ongelmia. ”Ei kai kellään ole mitään sitä vastaan, että atomivoimalasta tehdään päätös”, Leskinen kysyi 3. kesäkuuta SDP:n puoluetoimikunnassa, eikä eriäviä mielipiteitä kirjattu. Jo seuraavana päivänä pääministeri Koivisto kertoi puolueen eduskuntaryhmälle, että hallitus oli tehnyt iltakoulussa päätöksen neuvottelujen aloittamisesta voimalan hankkimiseksi Neuvostoliitosta. Neuvottelujen johtoon oli nimetty Leskinen.

Kauan ei aikaa enää tuhlattu: jo 5. syyskuuta järjestetyssä esittelyssä Leskinen valtuutettiin allekirjoittamaan pöytäkirja Suomen ja Neuvostoliiton yhteistyöstä Suomeen hankittavan noin 440 MW:n atomivoimalaitoksen rakentamisesta. Lopullinen tilaus sopimus allekirjoitettiin Moskovassa 9.6.1970.

Jos Kekkonen oli pysytellytkin – etenkin voimalahankeen kolmannessa ja viimeisessä vaiheessa – syrjässä ja tavoistaan poiketen yllättävän passiivisena, ei se merkinnyt sitä, että hän olisi vastustanut asioiden saamaa käännettä. Jos niin olisi ollut asianlaita, suunnitelma tuskin olisi edennyt niin rivakasti, kuin sittemmin tapahtui. Vaikuttaa siltä, että taustalle jättäytymisen syynä olivat toisaalta se, että Kekkonen tunsii tietävänsä atomivoima-asioista edelleenkin kovin vähän sekä ennen muuta se seikka, että Tshekkoslovakian valtauksen jälkeen hän keskittyi lähes yksinomaisesti sen taivaanrannalle nostamien uhkakuvien jo ennalta torpedoimiseen, mikä tarkoitti pitäytymistä Suomen ja Neuvostoliiton välisiin poliittisiin kysymyksiin ja samanaikaisia ponnisteluja Suomen puolueettomuuskuvan kirkkaana-pitämiseksi.

Edellä esitetty ei kuitenkaan estänyt Kekkosta pitämästä Neuvostoliiton tarjousta kaupallisesti edullisena. Jo luvattut suuret vastaostot olivat houkutelleet häntä. Niin tekivät myös Moskovan lopullisen tarjouksen hinta sekä luottoehdot. Hän piti niitä Suomelle edullisina ja hankintaa niiden pohjalta kannattavana. Tältä osin Kekkonen oli eittämättä oikeassa. Sen tunnustivat jopa läntistä voimalaratkaisua ajaneet. Myös polttoaineen saannin kannalta ratkaisu osoittautui kannattavaksi, kun

Euroopan rikastamiskapasiteetti paljastui jo 1970-luvun puoliväliä lähestyessä riittämättömäksi. Sitä paitsi atomivoimalan tilaaminen merkitsi juuri sellaista koneiden ja laitteiden tuontia Suomeen, mitä Neuvostoliitto oli jo vuosikautia kärttänyt, ja mikä taas puolestaan ennakoi Suomelle uusia mahdollisuuksia itäviennin kasvattamiseen.

Kekkonen ei näytä kiinnittäneen liiemmästi huomiota läntistä versiota ajaneiden varoituksiin neuvostovoimalan puutteellisesta turvallisuudesta. Ei ole tiedossa johtuiko se Leskisen asiantuntijoita vähättelevästä suhtautumisesta tai esimerkiksi Koiviston vakuutuksesta, että "neuvostoliittolaisen atomivoimalan turvallisuutta arvioitaessa riski on olematon". Myöhemmin asialla ei ollut enää niin suurta merkitystä, koska Loviisan voimala loppujen lopuksi rakennettiin suomalaisten vaatimuksesta neuvostoliittolaisesta konstruktiosta huomattavasti poikkeavaksi.

Juhani Suomi

IVO ydinvoimapolitiikan toimeenpanijana

Ajatus ydinvoimasta halpana perusvoiman tuottajana syntyi IVO:ssa 60-luvun alussa. Silloin ajateltiin, että se on yksi voimantuotantomuoto muiden joukossa, teknillisesti monimutkaisempi, muttei mitenkään poliittinen.

Niihin aikoihin vallitsi maassa myös uraanikuume, geologit vakuuttivat, että juuri Suomen maaperän tapaisesta kalliosta muuallakin on uraania löytynyt. Geigermittareita myytiin tuhansittain ja rikkaan esiintymän etsijöitä riitti. IVO:kin perusti rikastamon Askolaan ja rikastikin muutamia satoja kiloja *yellowcakea*.

Rikastuslaitoksia oli vain ydinasemaissa USA:ssa, Neuvostoliitossa ja Englannissa. Pelättiin kaupallisista, ei silloinkaan poliittisista syistä, että monopolitilanne pitäisi polttoainehinnat korkealla, joten kotimaiseen luonnonuraaniin perustuva laitos tuntui varmemmalta, varsinkin kun uraania näytti löytyvän. Ruotsissa pienenä puolueettomana maana ajateltiin samaan tapaan, joten sekin tuki ajatusta.

Pisimmällä luonnonuraanilaitosten kehittämisessä oli Kanada HWR reaktorillaan, jota keskenään kilpaillen valmisti kaksikin organisaatiota, CGE ja AECL.

CGE:n kanssa tehtiin HWR 275 -tutkimus, jonka teossa IVOlaiset saivat peruskoulutuksen ydinvoimaan, sen tekniikkaan, talouteen, turvallisuuteen, käyttöominaisuuksiin ja polttoainehuoltoon. Perusoppia lähinnä teoriassa oli saatu myös Suomessa AEN:n stipendiaatteina USA:ssa opiskelleilta Virkkuselta, Valveelta ja erikoisesti Regnelliltä.

Tällä välin yhtiön ylin johto oli miettinyt asioita lisää ja todennut, että Italiassa, Sveitsissä ja Belgiassa oli uskallettu lähteä PWR- ja BWR-reaktorilaitoksiin, eikä polttoainehuolto näyttänyt tuottavan vaikeuksia. Heikki Lehtosella oli myös erinomaisen hyvät suhteet AEG:n ylimpään johtoon, olihan